Inleiding

Deze map is één van de werkinstrumenten van het **Project Duurzame Jeugdwerkinfrastructuur** dat VIBE in samenwerking met Locomotief en met de steun van de Vlaamse overheid lanceerde. Met dit project wilt VIBE zowel de lokale jeugdgroepen en overheden als de nationale koepels van het jeugdwerk en de betrokken bouwprofessionelen informeren en bijstaan om zo een meer toekomstgerichte jeugdwerkinfrastructuur te ontwikkelen.
In deze map vinden jullie methodieken om de groep warm te maken voor duurzaam bouwen, een discussie aan te gaan of de groep een mening te laten vormen over dit onderwerp.
In bijlage vinden jullie vragen en stellingen die hierbij gebruikt kunnen worden.

➡ *Zie* ***www.steunpuntjeugd.be/themas/kadervorming/Methodieken***

1. Methodieken 1
- 1.1 Praatcafé 1
- 1.2 Spelletjes 2
  - 1.2.1 Pro en contra 2
  - 1.2.2 Memory 2
  - 1.2.3 Tegengestelde stellingen 3
  - 1.2.4 Wisseldiscussie 3
  - 1.2.5 Kleur bekennen 3
  - 1.2.6 Ren je rot! 4
  - 1.2.7 Speurtocht of bosspel 4
  - 1.2.8 Foto's 4
  - 1.2.9 Brainstorm 4

2. Bijlagen 5
- 2.1 Vragen 5
- 2.2 Stellingen 6
- 2.3 Tegengestelde stellingen 8

Colofon 10

1. Methodieken

1.1 Praatcafé

Het Praatcafé is een creatief proces dat de dialoog en de uitwisseling van kennis en ideeën wil bevorderen, zodat een levend en op conversatie en actie gericht netwerk tot stand komt. Daarbij wordt een cafésfeer gecreëerd waarbij de deelnemers rond de cafétafeltjes over een kwestie of probleem discussiëren. Op regelmatige tijdstippen verplaatsen de deelnemers zich naar een nieuwe tafel. Een gespreksleider per tafel blijft zitten en vat voor de nieuwe tafelgasten de eerdere gesprekken samen zodat een kruisbestuiving van conversaties ontstaat op basis van de ideeën van de andere deelnemers.
Aan het eind van het proces worden de belangrijkste ideeën samengevat tijdens een plenaire sessie waarop ook de follow-up-mogelijkheden besproken worden.

➡ *Zie www.kbs-frb.be/files/db/NL/PUB_1599_Methode_13_PraatCafe.pdf*

Mogelijke titels voor het praatcafé:
- Een duurzaam jeugdlokaal
- Een duurzaam jeugdhuis
- Groene vibes in de keet

Mogelijke thema's voor gespreksonderwerpen:
- De voorbereiding
  - De ideale bouwplaats
  - De ideale functie-indeling
- Duurzaam materiaalgebruik in een jeugdlokaal/jeugdhuis.
  - Houtskelet of dragende muren?
  - Gezonde bouwmaterialen?
  - Welke materialen zijn het minst schadelijk voor het milieu?
- Isolatie en verwarming.
  - Waarom een jeugdlokaal/jeugdhuis isoleren?
  - Welke ruimtes isoleren? Welke ruimtes verwarmen?
  - Hoe isoleren? Hoe verwarmen?
- Hoezo water besparen?
  - Wat doen met hemelwater?
  - Welke toestellen gebruiken?

Deze gesprekken kunnen geleid worden aan de hand van *het stappenplan*.

Voorzie een opgaande lijn van (doorgaans drie) gespreksrondes van elk ongeveer 20 à 30 minuten.

1.2 Spelletjes

1.2.1 Pro en contra

Type: verbaal
Doel: vormen groepsmening
Methodiek: De groep wordt opgedeeld in 2 en deze gaan ook letterlijk tegenover elkaar zitten. De ene helft zal omtrent het vooropgestelde thema vooral de positieve argumenten naar voor halen, voordelen opsommen, het leuke ervan benoemen, … De andere groep gaat hier scherp tegenin: de negatieve argumenten, de teleurstellingen, de nadelen, de slechte reacties, …
De spelleider noteert alles wat gezegd wordt in kernwoorden op flappen. In de nabespreking worden de genoteerde kernwoorden als uitgangspunt gebruikt.

Materiaal: Flappen

Mogelijke thema's:
1. Het is voordelig om je gebouw te delen met een andere (jeugd)vereniging.
2. Als je wilt bouwen richt je best een vzw op.
3. Bij het kiezen van een architect houden we rekening met de ervaring die hij/zij heeft met jeugd, duurzaam bouwen…
4. Een dagje (of twee) brainstormen over de bouwplannen is een goed idee.
5. Een gebouw uit hout is milieuvriendelijker dan een gebouw uit beton.
6. Hemelwater kan je best opvangen en gebruiken voor onderhoud en toiletspoeling.
7. Wij gaan inkopen doen in "de Kringwinkel".
8. We gebruiken zoveel mogelijk onschadelijke bouwmaterialen, zeker aan de binnenkant van het gebouw.

Begeleidingstips:

1.2.2 Memory

Type: VERBAAL
Doel: Vormen individuele mening
Methodiek: Op tafel liggen een heleboel kaartjes met hun rug naar boven. Op die kaartjes staan stellingen of vragen over een bepaald onderwerp.

Van elke vraag/stelling zijn er twee dezelfden. De deelnemers zoeken memory-gewijs twee dezelfden bij elkaar. De deelnemers die twee dezelfde kaartjes vindt, zegt als eerste zijn gedacht over dat kaartje. De anderen kunnen nadien reageren.

Materiaal: *Kaartjes met stellingen (twee van elk) (zie bijlage).*

Begeleidingstips:

1.2.3 Tegengestelde stellingen

Type: CREATIEF - ACTIEF – VERBAAL
Doel: Vormen individuele mening – vormen groepsmening
Methodiek: We verdelen de groep in twee. Elke groep krijgt een balpen en een blad met daarop een stelling, tegengesteld aan de stelling die de andere groep krijgt.
Laat ze gerust een tijdje nadenken over de stelling en laat hen die stelling argumenteren op papier. De begeleiding kan ondertussen de discussie op gang trekken, aanzetten geven, mee discussiëren en/of ze wat leiden, feedback geven bij de twee groepen door even bij hen te gaan zitten.
De argumenten uit de kleinere groepen worden aan iedereen voorgelegd. Een discussie die eerst in kleinere groep gevormd werd, wordt nu opengetrokken. Eventueel kan een groepsmening gevormd worden.
Bij deze werkvorm kies je geen positie naargelang wat jij van de stelling vind, maar moet je akkoord gaan met wat er op jouw papier staat en je daarin inleven.

Materiaal: *Tegenstrijdige stellingen (zie bijlage)*, balpennen.

Begeleidingstips: De begeleiding zal in sommige gevallen de discussie op gang moeten trekken en in ieder geval moeten modereren.

1.2.4 Wisseldiscussie

Type: VERBAAL
Doel: Vormen individuele mening
Methodiek: Je vuurt een aantal stellingen af op de deelnemers. De deelnemers mogen een keuze maken tussen akkoord en niet akkoord en nemen duidelijk een bepaalde plaats in het lokaal in. De begeleiding kiest
één iemand per groep en laat die wisselen van plaats. Op dat moment moeten ze zich inleven in de mening van de andere groep en moeten ze daar ook argumenten voor vinden. Laat de groepen even discussiëren en modereer als begeleider.

Materiaal: *Een aantal stellingen (zie bijlage).*

Begeleidingstips:

1.2.5 Kleur bekennen

Type: VERBAAL
Doel: Vormen individuele mening
Methodiek: Een deelnemers neemt een discussiekaart en leest de stelling voor. Iedereen legt een groene of rode kaart op tafel: pro of contra. Iedereen bekent dus kleur en mag dit nadien ook toelichten. Diegene die de discussiekaart genomen heeft mag als eerste zijn mening formuleren en de anderen mogen hierop reageren, naargelang welke kleur zij bekenden en waarom. Aan de begeleiding om het gesprek in de hand te houden.

Materiaal: Rode en groene kaartjes, *stellingen (zie bijlage).*

Begeleidingstips:

1.2.6 Ren je rot!
Type: ACTIEF
Doel: binnen een sessie
Methodiek: Er wordt aan de deelnemers een aantal vragen gesteld die te maken hebben met het onderwerp.
Hierbij kiezen de deelnemers voor het antwoord A, B of C en gaan dan ook bij de juiste letter staan in het lokaal.
De bedoeling van deze 'ren je rot', is niet om de kennis en inhoud van de deelnemers te testen, maar wel om hen WARM te maken voor een onderwerp. Zorg er dan ook voor dat je ludieke en leuke vragen stelt!

Materiaal:
Vragen (zie bijlage), letters A, B en C.

Begeleidingstips:

1.2.7 Speurtocht of bosspel
Type: ACTIEF
Doel: binnen een sessie
Methodiek: Bovenstaande vragen/antwoorden kunnen ook gebruikt worden om te verwerken in een bosspel of een speurtocht met als thema 'duurzame jeugdlokalen'.

Materiaal: *Vragen (zie bijlage)*

1.2.8 Foto's
Type: VERBAAL
Doel: binnen een sessie
Methodiek: Op tafel ligt een hele reeks vooraf uitgezochte foto's kriskras door elkaar. Iedereen kiest één foto die hij het meest treffend vindt. Het kiezen gebeurt in stilte. Daarna toont iedereen de gekozen foto's en vertelt waarom hij tot die keuze kwam. Uit de aangebrachte inhouden kan een verder gesprek volgen.

Materiaal: Foto's (kunnen ook uit tijdschriften komen).

Begeleidingstips:

1.2.9 Brainstorm
Type: VERBAAL
Doel: binnen een sessie
Methodiek: De begeleider schrijft een kernwoord in het midden van het bord of papier. De deelnemers schrijven rond dit woord op waarom ze het zo belangrijk vinden dat een sessie besteed wordt aan dit onderwerp / waarom dit onderwerp zo belangrijk kan zijn voor een organisatie.
Wanneer iedereen iets opgeschreven heeft, kan elk meer uitleg geven of vragen stellen.

Materiaal: Flappen, stiften.

Kernwoorden: zie *stappenplan*

Begeleidingstips:

2. Bijlagen

2.1 Vragen

1. **Hoeveel liter drinkwater wordt er gemiddeld per dag door een toilet gespoeld?**
   a. 10 liter
   b. 20 liter
   c. 40 liter

2. **Vocht in een gebouw kan aanleiding geven tot:**
   a. Mieren
   b. Schimmel
   c. Spinnen

3. **Welk volume is het meest compact?**
   a. Kubus
   b. Balk
   c. Bol

4. **Welke kankerverwekkende stof zit er in houten plaatmaterialen?**
   a. Formaldehyde
   b. Benzeen
   c. Tolueen

5. **Welke structuur is het meest milieuvriendelijk?**
   a. Een houten structuur
   b. Een bakstenen structuur
   c. Een betonnen structuur

6. **Welke verf is het meest milieuvriendelijk?**
   a. Synthetische verf op waterbasis
   b. Acrylverf
   c. Natuurverf op solventbasis
   a=b

7. **Isoleren papiervlokken beter, even goed of slechter dan rotswol**
   a. Beter
   b. Even goed
   c. Slechter

8. **Hoe kan je hitte in een gebouw het best vermijden?**
   a. Een gordijn
   b. Een luifel met lamellen
   c. Een speciale glassoort

9. **Wat is de meest energiezuinige verlichting?**
   a. Spaarlamp
   b. TL-lamp
   c. Daglicht

10. **Welk toilet verbruikt geen water?**
    a. Gustavsbergtoilet
    b. Composttoilet
    c. Droog toilet

11. **FSC staat voor :**
    a. Fair and Social Commerce
    b. Forest Stewardship Council
    c. Fun Shopping in China

12. **Wat drukt het E-peil uit?**
    a. De energieprestatie van een gebouw
    b. De energie-efficiëntie van een verwarmingstoestel
    c. De ecologische voetafdruk van een persoon

13. **Elektromagnetische straling wordt veroorzaakt door:**
    a. Hoogspanningslijnen, gsm-masten en elektronische huishoudapparaten
    b. Radioactieve stoffen en röntgenapparaten.

14. **De lambda-waarde is:**
    a. De isolatiewaarde van een materiaal
    b. De isolatiewaarde van een bouwelement
    c. De warmteopslagcapaciteit van een materiaal

15. **Hernieuwbare grondstoffen zijn:**
    a. Grondstoffen die op aarde gekweekt of geteeld kunnen worden en dus uit land- of bosbouw komen.
    b. Grondstoffen die gerecycleerd kunnen worden.
    c. Grondstoffen die gecomposteerd kunnen worden.

16. **Hoeveel fuiven per jaar mag je maximum geven als je geen milieuvergunning hebt?**
    a. 5
    b. 12
    c. 30

17. Wat is een wadi?
a. Een wadi is een rivierdal in droge gebieden dat gedurende het grootste deel van het jaar droog staat.
b. Een wadi is een laagte waarin het regenwater zich kan verzamelen en in de bodem kan infiltreren. (Water Afvoer Door Infiltratie)
c. Een wadi is een verwarmingssysteem dat warmte recupereert door warmte op te slaan en traag terug af te geven.

18. Wat is een levende tuinafsluiting?
a. Hagen, gevlochten wilgentakken…
b. Prikkeldraad met stroom
c. Dubbele draad met honden ertussen

19. Wat is het meest ecologisch?
a. Tropisch hout met PEFC-label
b. Tropisch hout met FSC-label
c. Streekeigen onbehandeld hout met FSC-label

20. Stro kan je gebruiken om:
a. Dieren te voederen
b. Te isoleren
c. Een muur te bouwen

21. Welke beglazing isoleert het beste:
a. Dubbele beglazing
b. Passiefhuisbeglazing
c. Hoogrendementsbeglazing

22. Welk isolatiemateriaal kan het beste warmte opslaan:
a. Houtvezelisolatie
b. Minerale wol
c. Polystyreenschuim

23. De luchtvochtigheid in een binnenruimte moet liggen tussen:
a. 40 en 60%
b. 20 en 40%
c. 60 en 80%

24. Een extensief groendak is
a. Een dak met mossen en vetplanten
b. Een dak met hoge planten en struiken
c. Een dak met gekweekte groenten

25. Wat is passieve zonne-energie
a. Warmte van de zon die langs een raam naar binnen komt
b. Energie die je uit zonnepanelen haalt
c. Warm water produceren met een zonneboiler

2.2 Stellingen

1. Het is voordelig om je gebouw te delen met een andere (jeugd)vereniging.
Inderdaad. Je kan geld uitsparen of terugverdienen door met verschillende jeugdverenigingen samen te werken, of door je lokaal te verhuren tijdens de vakantieperiodes. Zo bespaar je natuurlijk ook ruimte en materiaal. Goed voor de portefeuille, en goed voor het milieu.
Er zijn voor- en nadelen verbonden aan het verhuren (van een deel) van je lokaal. Som ze op en maak een weloverwogen beslissing.

2. Als je wilt bouwen moet je een vzw oprichten.
Fout. Maar het is in de meeste gevallen wel aan te raden.

3. Als je meer dan 12 fuiven per jaar geeft, moet je een milieuvergunning aanvragen.
Juist.

4. Bij het kiezen van een architect houden we enkel rekening met de prijs.
Het is misschien ook belangrijk om een architect te kiezen die ervaring heeft met jeugdwerkinfrastructuur, duurzaam bouwen…

5. Een dagje (of twee) brainstormen over de bouwplannen is een goed idee.
Wij denken van wel, want participatie behoort ook tot duurzaam bouwen.

6. Wij kunnen alles zelf uitvoeren.
Dat zal waarschijnlijk niet lukken. Een gedeelte zelf uitvoeren zou wel moeten lukken. Probeer te achterhalen welke werken je zelf kan uitvoeren en welke werken je moet uitbesteden. Op hoeveel vrijwilligers kan je beroep doen, en wat zijn hun capaciteiten? Zitten er deskundigen tussen?

7. **Een gebouw uit hout is milieuvriendelijker dan een gebouw uit beton.**
Juist. De milieukost van een houten gebouw is aanzienlijk kleiner dan een betonnen variant. Een houten gebouw is bovendien veel aangenamer dan een betonnen gebouw waarbij de wanden dampdicht zijn.

8. **Het water dat we door het toilet spoelen is drinkbaar.**
Dit is inderdaad dikwijls het geval. Er wordt op deze manier heel wat zuiver drinkwater door het toilet gespoeld!

9. **Een jeugdlokaal moet je niet isoleren.**
Toch wel. Ook jeugdlokalen en jeugdhuizen moeten voldoen aan de EPB-regelgeving: K45 (+ minimale ventilatievoorzieningen). K45 wilt zeggen dat je minstens 10 cm isolatie in het dak en 6 cm in vloeren en muren moet aanbrengen.

10. **Leefruimtes kan je best naar het noorden richten.**
Neen, dat is geen goed idee. Leefruimtes kan je best naar het zuiden richten om op deze manier zon en warmte op te vangen. Voorzie echter ook een luifel zodat je het in de zomer niet te warm krijgt.

11. **Hemelwater kan je best opvangen en gebruiken voor onderhoud en toiletspoeling.**
Inderdaad. Het opvangen en gebruiken van hemelwater heeft heel wat voordelen: minder drinkwatergebruik, minder afvalwater dat naar de riolering stroomt waardoor milieuproblemen voorkomen worden (overstroming, uitdroging).

12. **Pesticiden kunnen we best zoveel mogelijk vermijden.**
Inderdaad. Ze zijn slecht voor het milieu en ongezond voor mens en dier.

13. **Wij gaan inkopen doen in "de Kringwinkel".**
Dat is een heel goed idee, maar let wel op het gezondheidsaspect! Je kunt niet zomaar alle oude materialen hergebruiken. Sommige materialen kunnen namelijk schadelijke stoffen bevatten, zoals formaldehyde.

14. **De energieprestatie van een gebouw is enkel afhankelijk van de isolatiewaarde van de constructie-elementen.**
Fout. Ook lucht- en winddicht bouwen, het vermijden van koudebruggen en uitvoerings-details zijn van belang!

15. **Oververhitting in de zomer kan vermeden worden door geen ramen te voorzien in de zuidgevel.**
Dat is geen goed idee! Door de juiste ramen met de juiste grootte op de juiste plaats te zetten en rekening te houden met de warmteopslagcapaciteit van materialen, kan je heel wat gratis energie uit de zon halen. Dit is 'passieve zonne-energie'.
Een brede dakoversteek, vooral aan de zuidkant is een eenvoudig middel om oververhitting te voorkomen.

16. **In een jeugdlokaal/jeugdhuis is mechanische ventilatie verplicht.**
Neen. Wel zijn minimale ventilatievoorzieningen verplicht, maar deze kan je ook voorzien door natuurlijke ventilatie toe te passen. Mechanische ventilatie is in principe enkel nodig in jeugdhuizen die de polyvalente zaal of 'fuifzaal' extra moeten ventileren. Jeugdlokalen kunnen eventueel de toiletten mechanisch ventileren. Voor de overige lokalen volstaat natuurlijke ventilatie.

17. **We moeten niet alle ruimtes verwarmen.**
Je moet wel altijd twee basisregels respecteren:
   1. Je moet niet alle ruimtes verwarmen: enkel de lokalen waar je lang in verblijft, doucheruimtes...
   2. Isoleer de te verwarmen ruimtes goed!

18. **Spaarlampen zijn de meest zuinige verlichting.**
Neen. Daglicht is de goedkoopste en meest zuinige verlichting. Door de juiste inplanting van ramen kan je zorgen voor voldoende daglicht zonder verblinding. Na daglicht, zijn spaarlampen de meest zuinige verlichting.

19. **We gebruiken zoveel mogelijk onschadelijke bouwmaterialen, zeker aan de binnenkant van het gebouw.**
Dat is een mooi uitgangspunt.
Bouwmaterialen hebben een grote invloed op het binnenklimaat en de kwaliteit van de binnenlucht.
Schadelijke stoffen die vrijkomen uit bouwmaterialen, meubels, apparaten... kunnen door hun chemische of fysische werking mens en omgeving schade toebrengen. Vermijd schadelijke stoffen en zorg voor gecontroleerde ventilatie.

=> *Alle antwoorden kan je vinden in de stappenplannen (of in de bijhorende fiches)*

2.3 Tegengestelde stellingen

1. **Het is een slecht idee om je gebouw te delen met een andere (jeugd)vereniging.**
Fout

2. **Een vzw oprichten is niet nodig.**
Fout, maar het is niet verplicht.

3. **Als je meer dan 12 fuiven per jaar geeft, moet je geen speciale vergunning aanvragen.**
Fout. Je moet dan een milieuvergunning aanvragen.

4. **Bij het kiezen van een architect houden we rekening met de ervaring die hij/zij heeft met jeugd, duurzaam bouwen…**
Dat is een goed idee.

5. **Een dagje (of twee) brainstormen over de bouwplannen is tijdverlies.**
Wij denken van niet, want participatie behoort ook tot duurzaam bouwen.

6. **Een gedeelte van het lokaal verhuren brengt alleen maar problemen met zich mee.**
Wij denken van niet. Er zijn natuurlijk voor- en nadelen aan verbonden. Som ze op en maak een weloverwogen beslissing.

7. **Wij kunnen niet alles zelf uitvoeren.**
Een gedeelte zelf uitvoeren zou wel moeten lukken. Probeer te achterhalen welke werken je zelf kan uitvoeren en welke werken je moet uitbesteden. Op hoeveel vrijwilligers kan je beroep doen, en wat zijn hun capaciteiten? Zitten er deskundigen tussen?

8. **Een gebouw uit beton is milieuvriendelijker dan een gebouw uit hout.**
Fout. De milieukost van een houten gebouw is aanzienlijk kleiner dan een betonnen variant. Een houten gebouw is bovendien veel aangenamer dan een betonnen gebouw waarbij de wanden dampdicht zijn.

9. **Het water dat we door het toilet spoelen is afvalwater.**
Fout, het is drinkwater! Er wordt op deze

manier heel wat zuiver drinkwater door het toilet gespoeld!

10. **Een jeugdlokaal moet je net zo goed isoleren als een woning.**
Inderdaad. Ook jeugdlokalen en jeugdhuizen moeten voldoen aan de EPB-regelgeving: K45 (+ minimale ventilatievoorzieningen). K45 wilt zeggen dat je minstens 10 cm isolatie in het dak en 6 cm in vloeren en muren moet aanbrengen.

11. **Leefruimtes kan je best naar het zuiden richten.**
Ja, dat is geen goed idee. Leefruimtes kan je best naar het zuiden richten om op deze manier zon en warmte op te vangen. Voorzie echter ook een luifel zodat je het in de zomer niet te warm krijgt.

12. **Hemelwater kan je niet gebruiken, want het stinkt.**
Fout. Hemelwater kan gebruikt worden voor toiletspoeling, onderhoud… Het opvangen en gebruiken van hemelwater heeft heel wat voordelen: minder drinkwatergebruik, minder afvalwater dat naar de riolering stroomt waardoor milieuproblemen voorkomen worden (overstroming, uitdroging).

13. **Pesticiden zijn er voor iets.**
Pesticiden kunnen we best zoveel mogelijk vermijden, want ze zijn slecht voor het milieu en ongezond voor mens en dier.

14. **Wij gaan geen inkopen doen in "de Kring winkel", daar hebben ze alleen maar rommel.**
Ze hebben daar ook toffe spullen! Keukentoestellen, meubilair… Let wel: je kunt niet zomaar alle oude materialen hergebruiken. Sommige materialen kunnen namelijk schadelijke stoffen bevatten, zoals formaldehyde.

15. **De energieprestatie van een gebouw is afhankelijk van de isolatiewaarde van de constructie-elementen, lucht- en winddicht bouwen, het vermijden van koudebruggen en uitvoeringsdetails.**
Juist

16. **Oververhitting in de zomer kan vermeden worden door de juiste ramen met de juiste grootte op de juiste plaats te zetten, en een brede dakoversteek of een zonnewering te voorzien.**
Juist

17. **In een jeugdlokaal/jeugdhuis is mechanische ventilatie niet verplicht.**
Inderdaad. Wel zijn minimale ventilatievoorzieningen verplicht, maar deze kan je ook voorzien door natuurlijke ventilatie toe te passen. Mechanische ventilatie is in principe enkel nodig in jeugdhuizen die de polyvalente zaal of 'fuifzaal' extra moeten ventileren. Jeugdlokalen kunnen eventueel de toiletten mechanisch ventileren. Voor de overige lokalen volstaat natuurlijke ventilatie.

18. **We moeten alle ruimtes verwarmen.**
Je moet altijd twee basisregels respecteren:
    1. Je moet niet alle ruimtes verwarmen: enkel de lokalen waar je lang in verblijft, doucheruimtes…
    2. Isoleer de te verwarmen ruimtes goed!

19. **Daglicht is de goedkoopste en meest zuinige verlichting.**
Juist

20. **In een jeugdlokaal/jeugdhuis is het niet zo belangrijk om onschadelijke bouwmaterialen te gebruiken.**
Toch wel! Bouwmaterialen hebben een grote invloed op het binnenklimaat en de kwaliteit van de binnenlucht.
Schadelijke stoffen die vrijkomen uit bouwmaterialen, meubels, apparaten... kunnen door hun chemische of fysische werking mens en omgeving schade toebrengen. Vermijd schadelijke stoffen en zorg voor gecontroleerde ventilatie.

=> *Alle antwoorden kan je vinden in de stappenplannen (of in de bijhorende fiches)*

Colofon:

Deze **technische fiche** werd opgemaakt door VIBE vzw in samenwerking met Locomotief en kadert in het project 'duurzame jeugdwerkinfrastructuur'.
Dit project kwam tot stand met financiële steun van de Vlaamse overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie.
Deze fiche is bestemd voor architecten en deskundigen.
Raadpleeg voor meer informatie ook de stappenplannen **nieuwbouw** en/of **verbouwing** en de **doe-het-zelf-fiches** voor jeugdwerkers.

Auteurs:
Arch. Sigrid Van Leemput
Arch. Eva Heuts

VIBE vzw
Vlaams Instituut voor
Bio-Ecologisch bouwen en wonen
natureplus Belgium
Grote Steenweg 91
B - 2600 ANTWERPEN (Berchem)
Tel: +32/(0)3/218.10.60
Fax: +32/(0)3/218.10.69
eva.heuts@vibe.be,
sigrid.vanleemput@vibe.be
www.vibe.be

Verantwoordelijke uitgever
• Thomas Lootvoet
Grote Steenweg 91
2600 Antwerpen